

485089.

6
VHS

Ф. Х Е Й Г Л Ь

БОЙОВЕ ЗАСТОСУВАННЯ ТАНКІВ

І БОРОТЬБА ПРОТИ НИХ

Д В О У — « Н А В А Р Т І »

1983
45328

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

Ціна 75 коп.

ЦЕНТРАЛЬНЕ
БІБЛІОТЕКА

V.N. Karazin Kharkiv National University

00972371 5

БІБЛІОТЕКА ЧУЖОЗЕМНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Ф. ХЕЙГЛЬ

БОЙОВЕ ЗАСТОСУВАННЯ ТАНКІВ
І БОРОТЬБА ПРОТИ НИХ

Переклад з німецької
А. Т А В Б Е

За редагуванням
С. ДЕРЕВЦОВА

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

Договір №
1115
1939

Д.В.О.У.—„НАВАРТИ“
ХАРКІВ

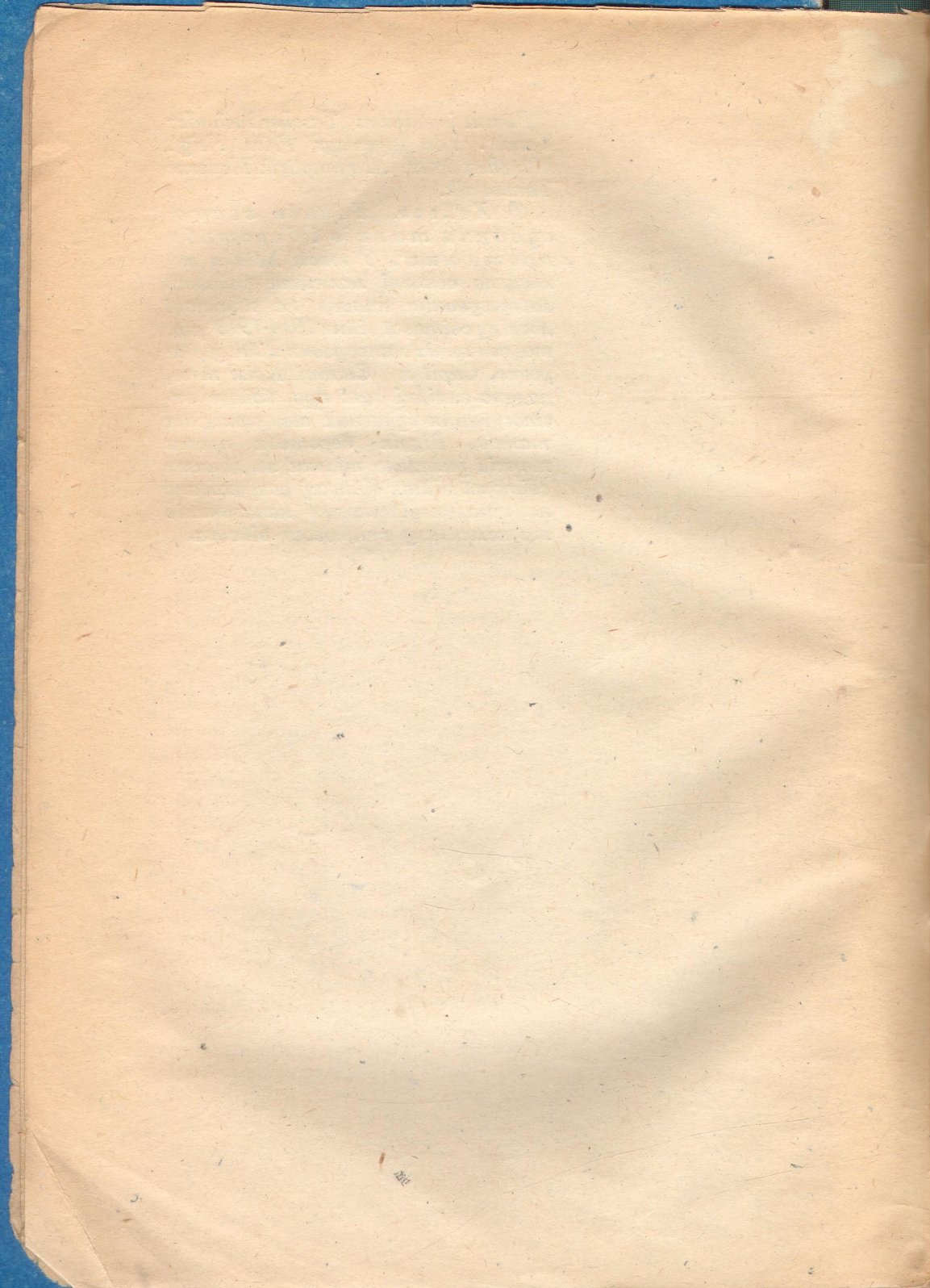
1931

Бібліографічний опис цього видання
вміщено в Літописі Українського
Друку, „Картковому Репертуарі та
інших покажчиках Української Книж-
кової Палати

ДВОУ УПП. 7 Грук. Ім Фрунзе,
Харків Лонець Захарж., 6
Укрголовліт №629
Прим 15.000
Зам 811

Витяг із книжки „Taschenbuch der
Tanci“. Von Ingenieur Fritz Heigl,
München 1927. III Hauptteil: Moderne
Tanctaktik.

Ф. Хейгль. „Бойове засто-
сування танків і боротьба
проти них“. У книзі Хейгля ви-
кладено основні моменти бойового
застосування танків на підставі
досвіду світової війни 1914-1918 р.р.
та останніх маневрових війн у Ма-
рокко, Сирії та Єгипті. Крім того,
подано вихідні дані про бойове за-
стосування сучасних швидкохідних
танків. Відділ боротьби проти
танків укладено тільки за даними
світової війни. Книжку розраховано
на загальновійськових начальників
та командирів танкового війська.

ПЕРЕДМОВА

Подаючи до уваги читача перекладну працю Хейгля „Бойове застосування танків і боротьба проти них“, складену з двох випусків „Танкового довідника“ (Taschenbuch der Tanks, 1916 і 1927 pp.), ми взаємно за потрібне коротко викласти, що саме спонукало нас перекласти цю книжку.

Панцерні частини взагалі і зокрема танки є новий рід зброї. Уперше танки застосовано за світової війни на Західньому театрі воєнних дій, де їх широко використали англійці та французи, прориваючи укріплені смуги німецького фронту. Англійці, а потім французи, швидко розвиваючи техніку танків, зуміли за останні роки світової війни провести до ста боїв з участю танків.

Цього цілком досить, щоб сказати, що англійці та французи у знанні техніки, організації та бойовому застосуванні танків посідають перше місце. Крім досвіду світової війни, французи, „утихомирюючи“ народи своїх колоній, набули великого досвіду, застосовуючи танки на малокультурних театрах за умов маневрової війни. Отже, французька доктрина про танки базується на колосальному досвіді.

Танки Червоної армії здобуто на фронтах громадянської війни. Досвіду використовувати їх за умов позиційної війни в нас досі нема. Під час громадянської війни ми мали декілька випадків (досить вдалих) застосування танків, але в невеликих розмірах. На підставі власного досвіду у нас немає достатніх даних міркувати про справжню цінність танків, і, практично розв'язуючи найважливіші засоби, зв'язані з питаннями розвитку та бойового застосування танків, ми можемо допуститися багатьох помилок. Щоб запобігти цьому, ми, природно, маємо використати великий досвід англійців та французів, не механічно переносячи всі новини французької армії до нашої дійсності, а запроваджуючи відповідні корективи, пристосовуючися до обставин можливих воєн, наших виробничих та технічних можливостей та загального розвитку Червоної армії.

Праця Хейгля тим і цінна, що в ній викладено основні засади бойового застосування танків, що взято з практики англійців та французів під час світової війни та стверджено багатьма історичними прикладами з війни в Сирії, Марокко та Єгипті. У цій праці автор викладає тільки принципи найвидатніших спеціалістів Антанти. Автор запроваджує своє тільки тоді, коли чужоземні авторитети або нічого не

хотіли (II випадок наступу), або нічого не могли ще сказати (III випадок наступу). Як ми побачимо, висновки, до яких прийшов автор, цілком ствердилися.

Хейгль, бувши офіцером армії „переможених“, риклав у своїй праці питання бойового застосування танків, не переоцінюючи їхніх можливостей.

Цінність танків, як засобу проривати укріплені смуги, визнали всі. Природно, що у вік пари та електрики „механічний таран“, є могутніший засіб, ніж „таранні маси“ живої сили. Проти цього не сперечаються й це визнають не тільки англійці, французи, американці та інші „переможці“, але навіть і німці, що так недооцінили значення танків під час світової війни.

Але, якщо в питаннях бойового застосування танків за позиційної війни дійшли одностайної думки, то не можна цього сказати про значення танків за маневрової війни. Рухливість маневрової війни, на думку багатьох воєнних авторитетів Заходу, не дозволяє використовувати танки через їхню тихохідність та через те, що їм бракує оперативної рухливості. Це твердження, певною мірою, правильне щодо старих видів танків.

Тепер же у зв'язку з швидким розвитком танкової техніки, коли в багатьох арміях Заходу є сучасні швидкохідні танки з швидкістю до 25—35 км за годину, що можуть діяти в радіусі 200—300 км, теперішні думки, що йдуться до недооцінки швидкохідних танків, треба серйозно проревізувати.

Ймовірність застосування танків за позиційної і маневрової війни проти нас безумовно є. Наші можливі театри воєнних дій допускають не тільки поодинокі дії танків, але й масове їхнє застосування. Щоб нас не застудали, треба створити відповідні засоби боротися проти танків. Поставлене від французів гасло: — „На ворожий танк будуй свій танк“ — набирає чимраз реальнішого значення. Наша Червона армія, стоячи на сторожі революційних завойовань, не може твердо обороняти мир, не маючи такого цінного бойового засобу — танків. Можливість розвиватись танковому будівництву у нас є, запорука цьому — індустріялізація країни. Будуючи танки, як засіб боротьби з танками ворога, командний склад та бійці Червоної армії повинні якнайкраще знати бойові властивості танків, щоб якнайдоцільніше їх використати на бойовому полі.

Видаючи цю книжку, ми певні, що вона дасть користь нашій армії і можливість засвоїти основні принципи бойового застосування танків та боротьби проти них, що перевірено за світової війни на полях Франції, Німеччини та за маневрової війни в Сирії, Марокко та Єгипті.

С. Деревцов

ВСТУП

Мое повідомлення про те, що перший танк і, навіть, як комбінований танк, спроектував 1911-12 р.р. австрієць і запропонував його своєму начальству, — цілком природно викликало в англійців велике здивовання.

Проте, це твердження, що, як мені здається, ані трохи не прицижує слави англійців, на жаль, цілком правильне.

1911 р. поручник австро-угорського залізничного полку Г. Бурстин цілком правильно помітив, що панцерні автомобілі, які з'явилися тоді, мали одну важливу хибу: вони не могли пересуватися по місцевості (без шляхів), зосібна на м'якому ґрунті. Одночасно він обізнався з плазуновим тяглом англійських та американських тракторів і, правильно оцінивши те, до чого три роки пізніше прийшли Суїнґон, Естєн та інші, склав свого проєкта панцерного автомобіля на плазунах, цебто по суті — першого танка. Розглядаючи його проєкта, ми дивуємося тому, як правильно зрозумів завдання Бурстин, хоча з освіти він був тільки інженер іншого фаху¹.

Невеликих розмірів панцерований ящик пересувався на двох ресорних плазунових биндах, які Бурстин спроектував, як дротяні линви.

Над танком з командою з 3-4 чоловіка була зверху обертова вежа з дрібнокалібровою швидкострільною гарматою; ззаду вежу прикривав нерухомий панцерований каземат. Бурстин добре зрозумів, що самими биндами його танк не зможе брати всі перепони, й через це він спроектував ззаду та спереду дві пари підпор, що підіймалися та опускалися тяглами. На кінцях підпор були невеликі, але широкі коліщата, що на них автомобіль спирався, виїраючись на перепону. Підпорами керували з середини танка.

Звичайно, якщо цього проєкта здійснити, тягла та підпри треба було б ґрунтовно опрацювати. Проте, через невеликі розміри автопанцерника, можливість здійснити їх не викликає сумніву, як це здавалось би з першого погляду.

Бурстин вважав, що швидкість під час руху по місцевості на плазунах доходить 5—8 км за годину, якщо ж перемагати перепони — менша. Порівнюючи з переїльшеними розрахунками швидкості перших танків у Німеччині та в

Франції, ці цифри також свідчать про розсудливість Бурстина.

Далі, винахідник правильно зрозумів, що бинди непридатні до швидкого пересування шляхами. Через те, він проєктував дати своєму автопанцерникові 4 підймальні колеса — передні напрямні і задні тяжні — що дозволило б дійти швидкості 20—30 км за годину, рухаючися шляхами.

І в цьому винахідник далеко випередив своїх сучасників.

Людину, обізнану на історії виникнення танків у союзників, більше за все вражає мабуть те, що всупереч усім пізнішим конструкторам, Бурстин проєктував тільки малі танки, що уявляють собою маленьку ціль з великою швидкістю. Потрібні були аж три роки війни, щоб цю ідею визнали всі.

Як відомо, Бурстинів проєкт відхилило австро-угорське військове міністерство. За тодішнього низького рівня технічних знань військового міністерство й не могло інакше зробити, бо австро-угорський військово-технічний комітет, що йому доручили розглянути проєкта, висловився якнайне-сприятливіше.

Ми не заперечуємо, що здійснити його було дуже важко. Звичайно, щодо конструкції винахідник хотів одразу дуже багато. Проте, сама думка про панцерний автомобіль на плазунах була й тоді цілком розсудлива, здійснима — треба було тільки доручити цю справу добре устаткованому заводу.

Задньою датою ми не можемо не закинути на адресу нашого артилерійського штабу. Знаючи хоч трохи про те, що творилося за кордоном, зокрема в Англії (а відомості про це були!), він повинен був би дати інший висновок, якби на це не впливали інші міркування.

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ СУЧАСНИЙ ПОДІЛ ТАНКІВ

Поділ на типи

Ми ще й досі можемо ділити танки для бою на два типи: легкі супровідні танки й важкі проривні танки. До них треба додати третій тип — танки спеціального призначення, збудовані на тих самих конструктивних засадах, але не для активної участі в бою — це радіотанки, транспортні танки тощо.

Щодо застосування супровідних танків, то однаково — чи це будуть зовсім легкі танки, як Рено, що важить $6\frac{1}{2}$ т, чи автоплазун „Отошніль“ (Autochenille), трохи важчий за 2 т, чи середні, як нові 20-тонні англійські танки „Медіум“, „Марка С“, — призначення й типу це не змінює.

Але за останній рік, разом з іншими цікавими конструкціями, узнали про досліди з першим одномісцевим танком англійського майора Мартеля².

Одночасно з цим у спеціальній пресі жваво обмірковували пропозицію французького полковника Вельпрі сконструювати 600-тонний танк. Можливість здійснити цей проект ще довго буде під питанням, а одномісцевий танк уже опрацьовано й його удосконалюють.

Ці два крайні типи дозволяють нам міркувати про найближче майбутнє танків.

Ми знаємо вимоги до супровідних танків: малі розміри, отже, невелика вартість, масове застосування, велика швидкість, озброєння по можливості і гарматою та і кулеметом; якщо це неможливе, то збудувати два типи, що діють завжди спільно, цілком можливо.

З поглядів воєнного й післявоєнного часу, що панували досі, цим вимогам задовольняли танк Рено зразка 1918 р. і легкий танк Вікерса зразка 1924 р.³ Проте, будуючи легкий танк Вікерса, зважено на нові вимоги: на бій танка проти танка (звідси довгоцілкова гармата Гочкіса) і на маневрову війну (звідси багато кулеметів). Тим то в усіх висновках ми виходитимемо з легкого танка Вікерса.

Хоча він уявляє собою і видатну конструкцію і є перший боєспроможний надсучасний танк, усе ж таки само собою постає питання, чи не надто вже він великий, важкий, а

значить, і дорогий (шось із 8000 фунтів стерлінгів) для вищезгаданої мети. Щоб виконати завдання супровідного танка, тепер досить танка з 1 довгоцірковою гарматою та 1 кулеметом, до того ж кулемет можна встановити у вежі, або поруч з гарматою, або в діаметрально протилежному напрямі (панцерний автомобіль Вайт), так, що обидва вогневі засоби може обслуговувати одна людина або одночасно, або повернувши вежу на половину кола. Через це потрібне число команди зменшується до 2-3 чоловіка. Зменшується розміри вежі і ширину танка можна звузити майже на 1 м.

Таких же висновків доходять і самі англійці.

Річ у тому, що хоча протитанкова зброя ще безсила, але ми можемо вже догадуватися про форму майбутньої протитанкової зброї, що розглянуто в одному з дальших розділів.

Більше, ніж будь коли, від танків настирливо вимагають більшої швидкості на бойовому полі, бо в цьому цілком слушно вбачають єдиний порятунок танка від граду куль великокалібрового кулемета. Так само ставлять вимоги, щоб танк уявляв собою якомога меншу ціль і, крім того, — дуже розумна вимога післявоєнного часу, поставлена від англійців, — дешеве та масове вироблення.

І танк Рено і легкий Фіат⁴ ще надто великі, не так в розумінні довжини, як у розумінні середньої висоти. Крім того, вони, через свою вагу в 5-6-7 т, надто важкі для більшості шляхських мстів і дуже дорогі (легкий Рено коштує примірно, 60000 зол. франків).

Проте, щоб збудувати танк менших розмірів, ніж геніяльна конструкція Рено, французи й тепер майор Мартель визнали за потрібне зменшити число команди до одного чоловіка. Отже, прагнення збудувати одномісцевий танк цілком обґрунтовано. Ми покищо утримаємося від заперечень, які можна подати проти нього. Ми тільки констатуємо, що з вказаних міркувань нам доводиться зважати на його застосування в майбутньому. Чи виправдає він себе — це вже інше питання.

Тепер ще немає потреби серйозно задумуватися над фантастичними пропозиціями збудувати незчисленні нові типи середніх, важких і якнайважчих танків, бо всі бойові завдання, що з ними доведеться мати справу в найближчому майбутньому, можна розв'язати або двомісцевим танком, або теперішнім „прориним танком“.

Якщо ж двомісцевий танк, як супровідний танк, можна замінити одномісцевим, що вдвісь легший і вдвоє менший, а це повторюємо, цілком імовірно, то тоді нам доведеться надавати беззахисним масам супровідних танків швидкохідні танки трохи більших розмірів, —

що на них покладуть, насамперед, завдання знищити ворожі танки. Отже, якщо ухвалити одномісцевий танк, ми вважаємо за потрібне збудувати третій тип — танк-знищувач. Його треба озброїти дрібнокалібровою довгоцівковою автоматичною гарматою та кулеметом і, крім того, він повинен бути швидкий та рухливий. Прототип його є тепер танк Вікерса.

Отже, у так му разі ми матимемо бойсві танки трьох типів: легкий супровідний танк (одномісцевий), танк-знищувач (9–25 *m*) і важкий проривний танк (70–150 *m*).

Виконувати перші два завдання досить одного типу, це тільки спрощує роботу щодо озброєння армії. Звичайно, такий танк має важити не більше як 8–9 *m*. Тоді арміям з добрими сучасними двомісцевими танками (чехо-словацька) нема ніякої потреби будувати ще спеціальні танки — знищувачі.

Ми не можемо на цьому закінчити розгляд одномісцевого танка, не подавши головного заперечення проти цього типу. Грунтуючись на своєму досвіді з танком Рено, французи цілком слушно кажуть, що ні з погляду фізичної витривалости, ні з погляду нервового напруження не можна в бою покладати на одну людину обов'язки водія й націлювача (стрільця). Тут є паралель з літуном на літакові-знищувачі — проте, до водія одномісцевого танка ставлять інші, важчі вимоги. Згадаємо про темноту, задушливу жару в танкові й занадто обмежене поле зору, й ми пристанемо до думки деяких старих літунів-знищувачів, що умови танководія важчі. Не кажучи вже про бій, це стосується й до багатьох інших випадків, а саме: виходу з ладу, усунення затримок, підходу до бойового поля тощо.

Звичайно, сказати наперед щонебудь було б недоречно. Дуже можливо, що одномісцевий танк якнайкраще виправдає себе на бойовому полі.

Лишається тільки сказати кілька слів про важкий танк. Тепер починає розвиватись легкий танк; тим паче це стосується до важкого. Його удосконалюють тільки небагато держав, і ми про це мало знаємо⁵. Тепер стало відомо, що французи збудували перший проривний танк — танк „2 С“, що важить майже 70 *m*⁶. Ця велика вага становить труднощі щодо перевозу; проте, не вважаючи на цю вагу, усе ж не дійшли цілком того, чим має бути відмінний проривний танк: щоб його не пробивали, принаймні, панцеробійні гарматні польових гармат. Ясно, що у Франції відразу звернули увагу на це; недаремно 1922 р. військовий міністер офіційно вітав полковника Вельпрі з його проєктом 600-тонного танка. Крім того, може й вірне повідомлення, що в Шнайдрі будують 130-тонний танк.

Мета французького проєкту 600-тонного танка є не що інше, як дати відповідь на питання, яке панцерування, розміри та вагу повинен мати танк, щоб його не пробивали гарматні всіх калібрів, використовуваних за польової війни. До того ж поставили дуже серйозну вимогу, щоб його не пробивали гарматні 270 мм калібру. Справді, такий танк був би в повному розумінні слова проривним танком, якому б ніщо не могло стати проти. Для цього треба 25 см панцера, чим і з'ясовується велика вага танка навіть за не дуже великих розмірів. Але тепер будувати такий танк не можна з двох причин. Тепер неможливо ще збудувати суцільний панцер такої товщини без швів, навіть з м'якших сортів сталі. Суцільний без швів панцер потрібен для протичину багатьом дуже сильним напругам, що постають під час їзди по місцевості. Якщо навіть техніці вдасться перемогти це, ми стикнемося ще з серйознішим — трудностю перевозу. Виходячи з аналогічних конструкцій залізничних ляфетів та платформ для перевозу гарматних цівок, спеціальна платформа перевозити танк важитиме майже стільки ж, скільки сам танк. Отже, за 130-тонного танку доведеться перевозити залізницею щось із 250 т, при 600-тонному — до 900 — 1 000 т. Перше — можливе, друге ж — певно ще не можна здійснити, бо потребувало б дуже багато осей за невеликої довжини платформи; уникаючи цього, довелось би поступитись, як це зробили німці, цебто, перевозити важкий танк розібраним. Але це небажано.

Через це дуже ймовірно, що сучасний удосконалений проривний танк важитиме, примірно, 100 — 150 т, найближчими роками навряд чи можна буде з вигодою збільшити цю вагу.

Такий 100—150-тонний танк можна вважати за захищений від гарматнів 8 см, навіть в 10,5 см гармат: це найбільше, що до нього можна ставити⁷.

Оперативна рухливість

У танка часів світової війни не було ніякої стратегічної, або, певніше, оперативної рухливості, бо довго рухаючись твердими шляхами, він і сам дуже псувався, а так само цілковито псував шляхи.

Оперативна рухливість танка є невідкладне завдання, що почали розв'язувати минулого року. Таких розв'язань три, — ми говоримо тільки про цілком сучасні танки.

1. Дальший розвиток звичайного танка в розумінні збільшення його швидкості, із стальними биндами на міцних ресорах — легкий танк Вікерса.

2. Устава гумових бинд — французький „Автоплазун“, легкий танк з гнучкими плазунами, новий легкий танк.

3. Комбінований або колісно-плазуновий танк; перша боєспроможна машина цього типу є чехо-словацький танк „КН 50”⁸.

1. Англіїці обрали перший шлях, мабуть тому, що тоді конструкція останніх двох ще не досить була опрацьована, зокрема на комбіновані танки дивились як на малонадійні.

Танк Вікерса в англійців цілком боєспроможний танк з великою швидкістю й безсумнівною оперативною рухливістю,— може переходити пересічно до 100 км. Маючи добренні ресори, танк їдучи добре витримує напругу, і це розв'язання можна було б визнати за бездоганне, якби не доводилось турбуватися про стан шляхів, хоч у Вікерса досить гладка поверхня ланків. У всякім разі треба задуматись над дослідом, що проведено 14 травня 1926 р., коли один танк навантажили на 14-тонний 6-колісний причіпок⁹.

2. Дотепно й добре розв'язано завдання гумовою биндою Кегреса. Вона дозволяє збільшити швидкість і зберігає шляхи.

Проте, у неї є деякі конструктивні хиби, на каменистому ґрунті в неї є тенденція злетіти з тягового колеса. Але цю хибу можна усунути. Гірша справа щодо чутливості бинди на скелястому ґрунті або на щєбні: у горяній місцевості, як, наприклад, у Марокко, або в районі р. Ізонцо¹⁰ такий танк швидко псується.

Досліди в Марокко потвердили це.

Зате, найновіші французькі танки, устатовані биндами Кегреса, якнайкраще пристосовано для французької й німецької місцевості. Взагалі треба сказати, що довговічність бинд здебільша недооцінюють. Через це, як ми побачимо далі, бинду Кегреса поширено не тільки у французькій армії, але і в інших арміях Європи.

Рушило з гумовими биндами набирає тепер чимраз важливішого значення.

3. Недостатня тактична рухливість відомих досі колісно-плазунових танків (Крісті й Сен-Шамона)¹¹, що ціною її куплено їхню оперативну рухливість, неміцність бинд на танках першого зразка, ненадійність правильної будови на танках другого зразка призвели до того, що на комбіновані танки дивились, як на танки без майбутнього, хоч і як на найвизначніші.

Тепер, коли знаємо про новий чеський танк і про патенти Фольмера, цю думку доводиться змінити: і надалі, і, мабуть, на довгий час, комбіновані танки виступатимуть на перший план, як найдоцільніше розв'язання завдання.

Після успішних випробовувань танка „КН 50” треба чекати, що й інші держави звернуть увагу на колісно-плазунові танки.

У комбінованого танка згаданого виду є добра тактична й без сумніву достатня оперативна рухливість: деяких труднощів, зв'язаних із зміною ходу, без сумніву, можна уникнути відповідними тактичними розпорядженнями. За найбільшої швидкості 12 км за годину на плазунах і 30—35 км за годину на колесах, чеський танк можна безумовно назвати рівноцінним з легким Вікерсом та новим французьким танком.

Тактична цінність швидкохідних танків

Танк „КН 50“ заслуговує на короткий розгляд з тактичного погляду не тільки тому, що ним озброюються наші сусіди, але головню тому, що він є перший представник нового типу колісно-плазунових танків.

Нагадуючи зовнішнім видом легкий танк, маючи майже ту саму вагу, та озброєння і фактично таке ж саме панцерування, він розвиває на бойовому полі швидкість 6—12 км за годину.

Справжня перевага чеських танків позначається в оперативній галузі. Своєю рухливістю на колесах та великим радіусом дій (300 км), він дуже придатний до маневрової війни: якщо дорога вільна, його можна першої-ліпшої хвилини вислати з колони вперед на велику віддаль для участі в зустрічному бою.

Через його велику швидкохідність по шляхах ним можна дуже добре діяти разом з моторизованими військовими з'юками.

Від способу змінювати рушило залежать деякі тактичні наслідки, що стосуються зосібна до зав'язки бою та виходу з нього. За загальним правилом змінювати рушило треба тільки на шляху. Через те, що для цього треба виходити з танка працювати всій команді на 35 хвилин, то безпосередню до й після бою наступає момент цілковитої безпомічності, що з неї ворог, звичайно, обов'язково скористається: у цей момент танки не можуть рухатися, їхню зброю ніхто не обслуговує, команда працює неприкрита панцером.

Тим то треба змінювати рушило у танків, принаймні, поза сферою піхотного вогню ворога, отже, не ближче як 1 км у тилу своєї лінії. А це ще не захищає від артилерійського вогню та воздушних нападів, отже, змінювати рушило треба в такому місці, де б танк можна було закрити від наземного та повітряного стежень, цебто, в густім затінку дерев, гайку і дворі.

Проте, особливо за маневрової війни, ні в якому разі не можна вибирати це місце з свого бажання далеко в тилу, бо самі танки, шляхи, безшумність руху та, головне, потрібна швид-

кість пересування примушують якомога довше рухатися на колесах. Перед тим, як стати до бою, танк „КН 50“ навряд чи зможе перейти 3—5 км на плазунах, отже, це треба пам'ятати.

Ми бачимо, що і для того, хто наступає, і для того, хто обороняється, чимало важитиме те, чи є на місцевості в тилу фронту скриті пункти, де можна змінити рушило.

Дуже часто не можна буде знайти закриття поблизу власного розташування на самій дорозі, зате поблизу шляху можна буде знайти гайок тощо. Якщо не дуже м'який ґрунт, то можна для зміни рушила відвести танк із шляху в гайок на колесах; якщо танк може застрягти в ґрунті, треба відразу перейти на плазуни, хоч у даному разі зміна рушила — річ досить небезпечна. Але, виходячи з бою, змінювати рушило на місцевості неможливо: танк напевно застряв би в ґрунті.

Оже, ми бачимо, що для зміни рушила, наступаючи, можна користуватися з місцевості обабіч шляху, якщо на ній є закриття; але, виходячи з бою (відступаючи), можна, здебільша, змінювати рушило тільки на шляху.

Через це той, хто обороняється, повинен обстежити з цього погляду місцевість, що прилягає до фронту, щоби в разі потреби мати можливість негайно обстріляти танки артилерійським та кулеметним (посереднім націлюванням) вогнем.

Розглядаючи колісно-плазунові танки, за важливе вважаю зазначити можливість застосувати їх як панцерні автомобілі, цебто бойові машини, призначені діяти на шляхах. Скажемо зараз же, що всі сучасні танки, особливо „КН 50“, є погані панцероавтомобілі. Важачи 6, 8 т, маючи порівняно невелику швидкість і шини, що набагато поступаються перед шинами нових чеських панцероавтомобілів, він мало придатний для бою з шляху.

Насамперед, ні одним із усіх танків не можна керувати на задньому ході: крім того, у сучасних колісно-плазунових танків немає двох паротягових коліс (передавання руху на всі чотири колеса) і вони не можуть рухатися заднім ходом так само, як переднім. Якщо сучасні панцерні автомобілі, озброєні великокалібровими кулеметами, зустрінуться на шляху з колісно-плазуновими танками, то ці (колісно-плазунові танки) можуть програти. „КН 50“ не може відступити заднім ходом, щоби змінити рушило й потім знову стати до бою вже на місцевості.

Проте, ми подаємо „КН 50“, як навчальний приклад, щоб поговорити на цю тему й розвинувши її з тактичного погляду.

Саме на прикладі колісно-плазунових машин ми бачимо надзвичайно яскраво, який щільний зв'язок є між технікою та тактикою і як, проти думки багатьох представників усяких родів військ, навіть з невеличкими на перший погляд технічними удосконаленнями зв'язано дуже важливі тактичні наслідки.

Свої нові колісно-плазунові машини—колісно-плазуновий автомобіль і колісно-плазуновий танк Вікерса—англійці дали удосконалили: мотор сам змінює рушило, застопорюючи й опускаючи ящик простим умиканням важеля. У цьому є багато переваг: змінюють рушило не за 3—5 хв, а тільки за 1—2 хв; команда залишається під захистом панцера; прислуга знаходиться біля гармат. Отже, безпомічність танка під час зміни рушила—це тільки дуже коротка зупинка.

Для рушничного та кулеметного вогню немає цілі. Танки можуть обстрілювати ворога з гармат та кулеметів навіть змінюючи рушило.

Значення цього очевидне.

Відмінно від „КН 50“ колісно-плазуновий танк Вікерса може змінювати рушило, безпосередньо стикнувшись з ворогом: він може, в повному розумінні слова, з місця кидатися до бою.

Щодо цінності колісно-плазунового танка Вікерса, як панцерного автомобіля, вона така ж невелика, як і „КН 50“. Його рухливість на колесах набагато менша проти сучасного панцерного автомобіля; але, коли доводиться від'їжджати заднім ходом (наприклад, щоб відкрити поле обстрілу протитанкової гармати, що є поблизу), він стає майже зовсім безпомічний.

Так стоїть справа тепер, і ми можемо уявити собі, який буде танк найближчого майбутнього. Для бою на шляху в нього буде подвійне керування й однакова передача для переднього й заднього ходу. Ми вже недалеко від цього: в італійського панцерного трактора Альфа Ромео (типу Кегресс), а також, оскільки нам відомо, у нового Французького швидкохідного легкого танка є подвійне керування.

Ми знову бачимо, що не можна подати тактичних міркувань, дійти тактичних висновків без добрих технічних знань, не вивчивши детально конструкції ворожих танків.

Влучність стріляння з швидкохідних танків

Не вважаючи на досвід війни, це питання викликає такі сумніви у багатьох консервативно настроєних, що ми, ґрунтуючись на факті, повинні заявити: вогневого чину танка недооцінюють.

Англійський Танковий корпус має в Люльворті полігон, який за прихильного ставлення адміралтійства перетворено на первокласний заклад.

Подаємо наслідки деяких дослідів:

„Потім присутні сховалися за стіною. За 50 м від нас було дві невеликі групи фігурних мет, що виображали піхотні чоти.

Чотири танки, що проїжджали позаду нас на віддал 360 м із швидкістю 16 км за годину рівнобіжно з метами, відкрили вогонь по одній з груп. Спершу були перелети, але вслід за тим серед фігур здійнявся стовб пилу, і далі стріляли з цією ж самою влучністю. На війні піхотну чоту знищили б.

Потім огонь відкрили з дистанції 800 м по другій групі, і хоч він не був такий згубний, як у першому разі, проте, досить влучний.

Потім показали ще цікавішу й важкішу вправу. Стріляли по рухомій меті—щиту заввишки 1,5 м—що рухалася з швидкістю 15—30 км за годину по рейках завдовжки декілька сот метрів. Танки, що рухалися рівнобіжно з метою на віддалі шось із 450 м, відкрили по ній огонь із своїх 47-мм гармат і кулеметів. Не вважаючи на велику швидкість танків і мет, більшість гарматнів та куль лягла біля самої мети. До того ж увесь час була така сильна хвища, що дальші вправи довелося припинити.

Під час однієї з поперед-іх вправ танк по рухомій меті 4 рази влучив із п'яти пострілів,—розмірами мета була менша за танк або панцерний автомобіль.

Можна задати собі питання, як же дійти такої на диво високої стрілецької підготовки, що нею, як і всім іншим, англійський Танковий корпус набагато випередив усіх. Річ у тому, що Танкова стрілецька школа має прилади стріляти, подібні до морських. Спершу стріляють з вежі танка Вікерса, націлюючи тільки по метам, що рухаються вертикальним напрямком угору та вниз; наслідки записують електричним приладом. Потім націлюють по рухомих метам, що рухаються хвилясто, як на американських горах. Нарешті, є хитка платформа з танковою гарматою, що через оригінальний механізм зазнає такого ж самого хитання та поштовхів, як і справжній танк.

Уставлення зброї

Поле зору стрільця, що стежить через оптичний мірник, дуже обмежене.

Тепер на деяких важких танках поставлено спеціальні прилади стробоскопи, що дають можливість краще стежити в бою. Основні властивості та принцип їхньої будови

подано в розділі VI, а тут ми подаємо наслідки випробування стробоскопа. Вежу обстрілювали з найближчих дистанцій з пістолів та гвинтівок; правда, з гвинтівок стріляли набоями із зменшеними зарядами. Поперше, виявилось, що з усяких з куль одна влучала в щілину, через що постало першорядне завдання захистити оглядові щілини. Подруге, з'ясувалось, що ковпак захищає від куль та скалок, що летять з швидкістю не більшою, як 240 м за секунду; за такої швидкості внутрішні стекла затримували бризки олива та скалки. За більших же швидкостей скло розбивалось і вміщений позаду нього паперовий екран ушкоджувало, а це значить, що стежача поранило б¹⁸.

Отже, можна з надією на успіх атакувати навіть танк з стробоскопом з піхотною зброєю, і тоді найкращий засіб—звичайні кулі з м'яким осердям.

Про керування напівплазунувих автомобілів правилом

Напівплазунувими автомобілями керують, як і звичайними, повертаючи тягові колеса; диференціал плазунувих бинд припускає їхне обертання з неоднаковою швидкістю. Цей незвичайний у танковому будівництві спосіб дотепер потрібний головню на автомобілях Кегреса. де не хотіли припустити буксування гумових бинд по ґрунту й через це вибрали керування середніми колесами, що зберігає плазуни. З воєнного погляду в керуванні колесами і, взагалі, в усій системі напівплазунувого ходу, немає ніяких вигід. Вона доцільна тільки за умови якщо обернути теперішні панцерні автомобілі на плазунові; тут—це єдино можливий і найкращий спосіб.

Керування задніми колесами, збудоване на першому танку Моріс-Мартеля, також виправдовується економічними міркуваннями: прагнення поставити масове вироблення дешевих танків із частин, що вживано в автомобільному будівництві, і, значить, без додаткових витрат створити в промисловості та в сільському господарстві великий запас танкових шасі, що в разі війни можна відразу перетворити на танки. Проте, задні колеса ані трохи не збільшують поворотності та невразливості танка Мартеля, а приписувану їм здатність правити за підпору багато краще можна було б забезпечити, подовживши бинду або збудувавши хвоста. І справді, нові одномісцеві танки Мартеля і Ллойда є справжні плазунові машини.

Зв'язок танків у бою

Зв'язок танків у бою під час руху—дуже складне завдання, розв'язати його важче, ніж для військових суден. Теперішні

радіотанки виконують інші завдання. Система майовцевої сигналізації недостатня й неудоконалена. Розв'язання треба, звичайно, шукати в радіо-телефонному зв'язку між танками, що їм треба всі устаткувати приймачами та передавачами. Проте, за сучасного стану техніки, треба, щоб танки не заважали один одному під час переговорів, зупинитися на шведському способі, а саме, на всі танки установити приймачі, а передавачі ставити тільки на танки командирів сотень та чіт.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

ТАНКОВА ТАКТИКА 1918 РОКУ

Ця тактика ще й досі залишається в силі для всіх танків, що розгортаються на місцевості з швидкістю не більшою, як 12 км за годину. З такими танками нам доведеться мати справу ще довго.

За маневрової війни їхня тактика навряд чи зазнає багатьох змін. Ці тактичні принципи вже не годяться для швидкохідних танків з швидкістю на бойовому полі понад 12 км за годину; тепер такі танки є „легкий Вікерс“, усі англійські одномісцеві танки, „Медіум Д“¹³, „Отшніль“, новий французький легкий танк та чеський „КН 50“.

Тільки ці згадані можна вважати за справжні засоби майбутньої маневрової війни, що її тактику тепер опрацьовують англійці.

Усі бої разом з танками 1916—18 рр відбувалися за масової підтримки тільки легких танків: через це в англійських та французьких польових статутах розглядали принципи тільки цього типу наступу за умов позиційної війни.

Після того, як розглянемо основні принципи, подані у французьких та англійських статутах, про бойове застосування танків, ми спробуємо дати (виходячи з сучасної матеріальної частини танків) зовсім іншу тактику танків майбутньої маневрової війни.

Статутні положення про застосування танків

а) Властивості танків

„Танки—це панцерні вози, що можуть пересуватися на зритому гарматнями бойовому полі. Призначено їх для того, щоби підсилити нападну міць піхоти, полегшуючи їй просуватися наперед, вони нагадують панцерну піхоту, що може брати участь у всяких стадіях бою, від моменту зустрічі з ворогом і аж до переслідування“.

„Властивості танків роблять їх майже непереможним бойовим засобом піхоти, якщо тільки використовувати їх масою, раптом і на зручній місцевості і якщо їх вводити до бою під час старанно продуманої операції під-

тримувати хоробру та добре підготовану піхоту“.

„Танки не можуть самі захоплювати й утримувати простір; для цього їм потрібна безпосередня допомога піхоти“.

„Їх, насамперед, самих треба захистити“.

„Ім потрібна підтримка піхоти й артилерії, щоб перемогти вогневі засоби ворога, а саме: кулемети, гвинтівки, гармати та спеціальну протитанкову зброю“.

б) Бій

„Роля танків починається в той момент, коли піхота підійде до ворога на дистанцію атаки“.

„Звичайно танки вводять у бій масами, розділивши в глибину; їх треба тримати для наступних операцій, маючи завданням захопити глибоку смугу й використовувати на місцевості, що на ній вони можуть рухатися“.

„... У смугах, за якими ворог може здалеку стежити, їх треба вводити в бій на широкому фронті, щоб ворог не міг обстріляти зосередженим вогнем своєї артилерії. Якщо має бути глибокий прорив, танки треба поділити на декілька ешелонів (хвиль)“.

„Піхотні частини повинні наступати з твердою думкою битись і без танків і самостійно дійти вказаної їм цілі“.

„Завчасна поява танків на місцевості на великій віддалі від пункту наступу не вигідна, бо ворог узнав би про майбутній наступ, зосередив би по них артилерійський вогонь і, маючи видиму ціль, знищив би їх раніш, ніж вони встигли взяти активну участь у бою“.

„Через це танки треба вводити якомога останньої хвилини, одночасно й великим числом на широкому фронті“.

в) Взаємодія з піхотою

Французькі погляди

„Якщо немає артилерійної підготовки, танки виступають із своєї вихідної позиції незадовго до початку наступу, щоб мати можливість бути попереду своєї піхоти, коли вона рушить. Цей останній скік танків можна замаскувати густим артилерійським вогнем або димовою заслоною“.

„Проте, якщо атаці передє артилерійська підготовка, що примушує ворога бути насторожі, танки залишають вихідні позиції одночасно з початком руху піхоти й намагаються якомога скоріше випередити її“.

„Якщо танки не братимуть участі в бою на початку його, то вони рухаються за піхотою скоками, використовуючи природні закриття“.

„... З цього виходить, ... — якщо навіть ворог затримає танки, піхота повинна, за найменшої можливості, не вагаючись, випередити їх. Танки знову займають своє місце спереду піхоти, як тільки її просування загриmano ворожим вогнем...“

„Отже, певної дистанції між піхотою й танками не можна визначити. Їхнє взаємне положення може безперервно змінюватися під час бою, бо й піхота, й танки весь час намагаються випередити один одного...“

„Піхота повинна бути завжди наготові використати найменшу можливість руху, що дають їй танки..., бо ця можливість здебільшого скороминуча“.

Англійські погляди

„На початок атаки, коли головні перешкоди — ворожий кулеметний огонь та дротяні перепони, танкам доведеться, здебільшого, просуватися разом з супровідною піхотою або попереду її“.

„Далі просуваючись, коли ворожий опір частково переможено, піхота повинна випередити танки, що їх затримують позаду до нового застосування. Потім танки просуваються скоками, поки знову буде потрібна їхня участь у певній операції“.

„Там, де не доводиться перемагати дротяних перепон та подібних перешкод, супровідна піхота має йти чогами близько за танками, або між ними, ладнаючись так, щоб забезпечити взаємний зв'язок і водночас, щоб було найменше втрат від ворожого вогню“.

„Коли доводиться перемагати дротяну перепону, супровідна піхота має йти примірно в 30 кроках за танками, бо можуть бути поранення дротом, що відскакує під час розривання його танком“.

„Супровідна піхота не повинна скупчуватися щільно позаду танка“.

„Попереду її завжди йдуть розвідачі (дозорці)“.

„Дальші ешелюни піхоти йдуть за четвертим танком чоти в ладнаннях, відповідно до ворожого вогню“.

„Якщо під час наступу виявляться ворожі місця опору, піхотні та танкові командири повинні негайно домовитися про організовану спільну атаку“.

Підхід танків до бойового поля

Через те, що доводиться зберігати матеріальну частину, танки підвозять або на спеціальних вагонах (7 тонних), або залізницею, якомога ближче до фронту. Перевозять та вивантажують звичайно в темноті, а саме за декілька діб,

найбільше за дві, до початку бою. Після вивантаження танки, не гаючи часу, переходять похідним порядком на місце збору — або в населений пункт примірно на 10 км у тилу фронту.

Збір треба призначати в місці, куди не сягнуть головні сили ворожої артилерії, щоб можна було приховано розташувати танки та майстерні й де б були джерела води та зручні шляхи підступу.

Увечері, за два дні до початку наступу, окремі роти батальйону самостійно пересуваються вперед на так звану вичікувальну позицію, що відлежить примірно на $2\frac{1}{2}$ — 3 км від передової лінії так, щоб танки могли розташуватися приховано від огню та повітряного стеження. Для цього придатні переліски, будинки, комори тощо.

Переїжджати на вичікувальну позицію вночі за день до початку наступу. На вичікувальній позиції танки залишаються нерухомо весь день, а, як є можливість, мастять, чистять, одно слово, кругом оглядають. Танкові начальники використовують день для повторної розвідки шляхів наближення, вихідної позиції, місцевості, що посів ворог.

Уночі, напередодні початку наступу, танки знову помалу рухаються вперед, під кінець переходять на першу швидкість, щоб не було шуму, займають свою останню стоянку перед боєм — вихідну позицію, розташовану в найближчому тилу лінії фронту. Через те, що вихідна позиція є в сфері ворожого вогню, танки мають займати її якомога пізніше, але не пізніше ніж за дві години до початку атаки. Бойовий порядок вони приймають як до змоги.

Звичайно, тут трудно буває знайти добре закриття, але, якщо таке є — з нього безумовно треба скористатися, щоб на випадок непередбаченого перенесення наступу на пізніший час, ворог не міг виявити зосередження танків.

Неправильно думати, що шум моторів обов'язково чути тихої ночі; англійського танка „Марка IV“, що йшов на першій швидкості по мулу за своїм провідником, було ледве чути на віддалі 100 м; французького легкого танка, що йшов на першій швидкості, не було чути на 300 м. Рух танків стає чимраз нечутніший. Тільки тоді, коли танк попаде в яму й буде вибиратися з неї, можна почути шум мотора. Проте, минулої війни на всякий випадок заглушали шум моторів артилерійним або мінометним огнем.

Наступ треба починати раптово на світанку, щоб утруднити ворогові вести націльний огонь. Під час війни союзники завжди оповивали ворожі артилерійні стежові пункти димовою заслоною, щоб не можна було стежити за вогнем дальньої артилерії, що обстрілювала танки, які наближались. Тепер нам теж дово-

диться вважати на димові заслони, що є одні з головних перешкод для оборони.

З вищесказаного один висновок: той, хто обороняється, повинен далеко частіше використовувати прожектори, щоб останньої хвилини виявити танки. Як це не чудно, а під час війни підхід танків ні разу не виявлено безпосереднім стеженням. Проте, їх часто можна було виявити, як свідчать англійські офіцери, що командували танками в бою. За достатнього освітлення легко можна було б виявити танки, які зосереджувались і вичікували позаду англійських ліній. Особливо, вважаючи на те, що англійський фронт проходив по рівній відкритій місцевості. Освітлення від освітлювальних ракет недостатнє.

Уведення танків у бій

Танк сполучає в собі силу вогню з рухливістю, якщо достатнє панцерування, що захищає його команду від дрібнокалібрової зброї.

Через те, що він уявляє собою дуже помітну ціль і його броня ніколи не захистить його від гармат великих калібрів, він ні за яких обставин не зможе на бойовому полі правити за нерухомий панцерний форт: він одразу був би жертвою ворожої артилерії. Тільки рухливість рятує його від головного ворога—гармати. Через те що його вогонь досі ще неточний, порівняно з іншими видами зброї і діє тільки на дуже близьких дистанціях, то танк не є нерухова, оборонна зброя; танк тільки зброя наступу, до того ж наступу великого масштабу¹⁴.

Його створено для того, щоб, не відбираючи в піхоті її функцій, зберегти її кров; але танк, принаймні тепер, ще не може замінити її: правда, він може оволодіти місцевістю, але не зможе її займати, а головне удержувати¹⁵.

Отже, під час наступу танк, не супроводжений піхотою, втрачає свою цінність, які б не були спустошення, що тимчасово завдасть він ворогові.

Через те що найнебезпечніше для танка є зосереджений вогонь артилерії (1918 р. Людендорф наказав, щоб уся артилерія зосереджувала на них свій огонь, якщо вони з'являться) і крім того, піхоту, що атакує, коли вона попала в ворожі лінії на вузькій ділянці, легко можна взяти у фланг, — то не вигідно (принаймні проти рівноцінного ворога) застосовувати танки невеликими групами. Тому, беручи до уваги велике число протитанкової зброї, що нею орудуватимуть у передових лініях, командування мусить уводити танки до бою раптово, з близької дистанції великою масою, щоб не можна було зосередити арти-

лерійського вогню близького й далекого бою¹⁶. Звідси постає потреба масового застосування танків під час наступу на вирішальному пункті.

Через те, що команда танка при великому наступі буває зовсім знесилена найбільше через двоє діб (до того ж їй доводиться не спати декілька ночей), треба мати танкову резерву, щоб замість танків, що вийшли з ладу, було чим продовжувати наступ проти тилкових оборонних смуг. Досвід війни на Західньому фронті показав, що армія повинна мати число танкових батальйонів удвоє більше за число, що діє в першій лінії піхотних дивізій. На піхотну дивізію, що посідає по фронту 2000 м, треба мати один батальйон легких танків, що дозволяє цілком змінити танкові частини.

Через те що змінювати танкові батальйони, які діють у першій лінії треба своєчасно, щоб не було в резерві зовсім знесилених людей, розділюють частини в глибину, — що дозволяє вводити до бою свіжі сили.

Крім того, зважаючи на послідовні стадії самого бою, танки розділюють у глибину на самому бойовому полі. Отже, вирішальної хвилини танки будуть нападати декількома хвилями (бій під Камбре).

Бойові способи танків

Під бойовими способами танків ми розуміємо тут дії окремих танків та чоти в бою.

У принципі під час наступу танки мають бути попереду піхоти, щоб прокласти їй шлях через дротяні перепони до ворожих шанців. Усякий танк прокладає в перепоні два проходи, що дорівнюють ширині його плазуна, — у ці проходи піхота просувається по одному. Проте, під час війни бували випадки (бій під Камбре), коли деякі танки спеціально знищували дротяні перепони цілком.

Завдання танка, що переміг перепони, полягає в тому, щоб завернути вбік і, проїжджаючи перед ворожими шанцями, перемагати вогнем ворога, що посідає шанці, або ж переїхати через шанці, потім завернути й обстріляти ворожі шанці.

З цієї хвилини замішання та безпорадності ворога піхота, що атакує, повинна скористатися, — негайно підійти щільно до шанців, здобути їх.

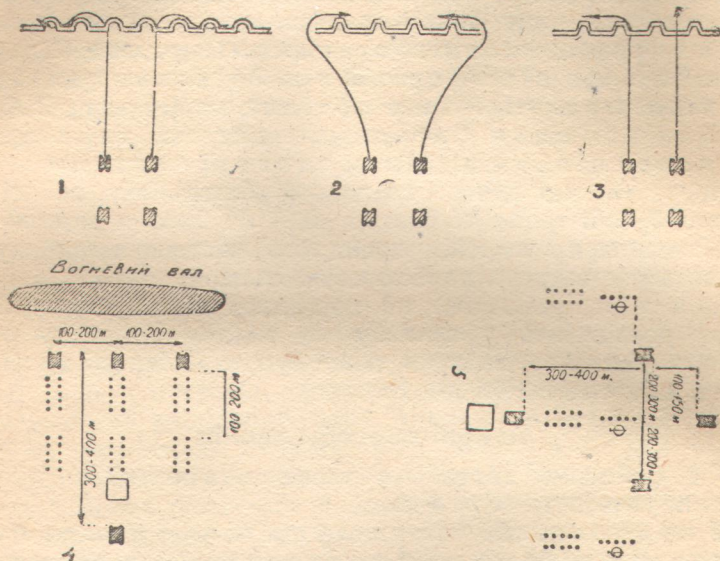
Здобувши дільницю шанців, танки, щоб закріпити успіх, поширюють прорив на сторони або рухаються далі вперед, щоб разом з другою хвилею піхоти, що атакує, вдертися до дальшої оборонної смуги.

Така в принципі взаємодія танків піхоти, що атакує.

Як ми побачимо далі, трудність полягає в тому, щоб іти за танком на деякій віддалі і все ж своєчасно бути на місці.

Англійські бойові статути воєнного часу дають нам почвальну картину бойових способів у складі чоти.

Таблиця I

На рис. 1 табл. I показано впад танків у шанці, обидва головні танки звертають на сторони, щоб поширити прорив. Дії обох задніх танків залежать від обставин.

На рис. 2 табл. I показано впад танків у ворожі шанці, щоб відрізати певну ділянку шанців і зігнати тих, що обороняються, всередину—спосіб, що його легко здійснити через вогневі засоби та моральне враження.

На рис. 3 табл. I показано впад з дальшим посиленням прориву ліворуч і одночасним дальшим просуненням правого флангового танка до дальшої оборонної смуги.

На рис. 4 табл. I схематично подано атаку танкової чоти разом з піхотою ззаду вогневого вала. Щоб досягти по можливості одночасового впаду, три танки мають рухатися тут в одну лінію з інтервалами 100—200 м; за ними йдуть піхотні чоти колонами по дві, які негайно після впаду мають розгорнутися розстрільною. Усяка чота діє самостійно разом із своїм танком. У тилу йде підмога з 4 танком, ще далі—піхотні резерви. Треба зазначити, що цього лад-

нання, коли піхота просувається колонами, як ми побачимо далі, не можна додержати за всяких обставин.

На рис. 5 табл. I показано наступ танкової чоти з піхотою та трьома ручними кулеметами (Люїса), до того ж впадає відбуватись раптово без артилерійної підготовки.

За словами англійців, головний танк має, певною мірою, замінювати артилерійський вогонь; у всякім разі, його призначення—притягати на себе ворожий вогонь і полегшувати просування танків та піхоти, що за ним ідуть¹⁷.

У даному разі показані віддалі розташування піхотних чіт приступками позаду танків є найправильніші, найвигідніші. Ручні кулемети мають бути попереду піхоти,— завдання їхнє—обстріляти інтервали між танками. Зважаючи на вказані інтервали між танками, що становлять 200—300 м, ми повинні будемо визнати, що це вогневий захист конче потрібний.

Ми розглянули деякі з численних можливостей ладнання танків під час наступу, що застосовували на війні англійці; табл. II подає нам статутні лади французьких легких танків. Як ми знаємо, нижча тактична одиниця, що її не можна дрібнити, є чота. Далі мова йтиме про цю чоту. На рис. 1-II¹⁸ її показано в русі, на чолі йде гарматний танк командира чоти (позначено майовцем); за ним ідуть обидві півчоти, але гарматний та кулеметний танки чергуються (гарматні позначено чорним кольором, кулеметні—зарисковано). Дистанція між танками дорівнює 10 м, так що глибина колони складає, примірно, 65 м.

Іноді на бойовому полі, але ще до переходу в бойовий порядок, рухатися можна в колоні півчотами, як показано на рис. 2-II. Ми бачимо, що гарматні танки йдуть у першій лінії, а командирський танк—у центрі.

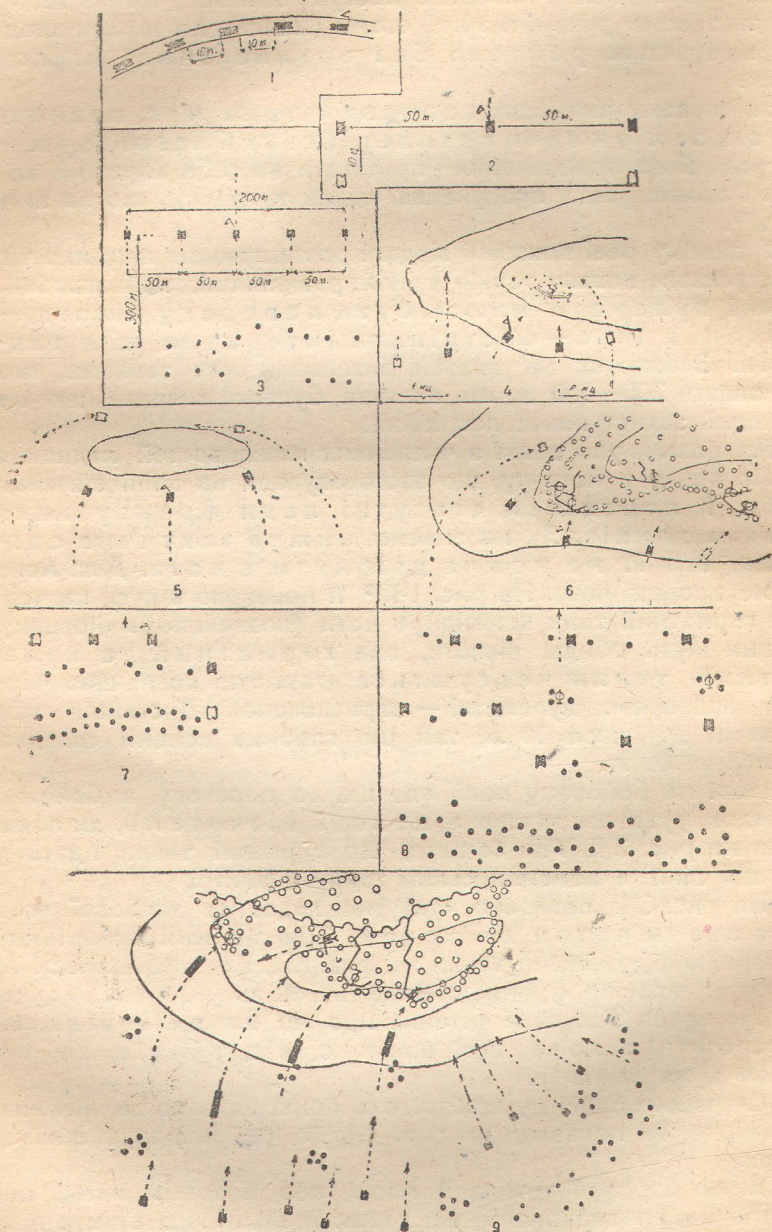
На рис. 3 II показано статутне ладнання танкової чоти для атаки разом з піхотою. Три гарматні танки йдуть посередині, кулеметні танки на флангах, з інтервалами 50 м, і протяг чоти по фронту становить 200 м.

Тут треба з'ясувати питання про те, на якій віддалі має бути піхота, що атакує, від танків; це—питання дуже важливе.

Очевидно бажано, щоб піхота йшла близько за танками, примірно, як показано на рис. 1-I, бо це збільшує дані на успіх.

Якщо ворожої артилерії мало, або її зовсім нема, цей спосіб найправильніший; він дозволяє піхоті, що атакує прикриватися безпосередньо за танками.

Таблица II.

Інакше стоїть справа, якщо у ворога багато артилерії. Тоді він зосереджує артилерійський огонь не тільки близького, але й далекого бою на танках, що наближаються,— отже, вони будуть центром влучання ворожих гарматнів. До того ж у піхоти були б численні втрати, якби вона опинилася в сфері вогню; це і траплялося на війні, звідси статутне, положення: якщо у ворога досить артилерії, що є серйозна загроза для танків, піхота має йти за танками на певній дистанції безпечності. Ан-

Мал. 1. Наступ 1-ї американської дивізії

гліїці брали цю дистанцію, що дорівнює 75—150 м. Що більша дистанція, то менше втрат у піхоти, що атакує, бо танки притягають на себе весь огонь ворожих стрільців; але що слабший моральний та технічний зв'язок між піхотою та танками, то більша небезпечність, що піхота, знесилівшись заляже й не захоче більше просуватися вперед за танками.

Через те, що стежити через вузькі оглядові щілини танка неможливо більше як на 350 м, то французький досвід установлює, як крайню границю дистанції між піхотою та легкими танками 300 м.

Взагалі ж французький статут каже, що дистанцію між піхотою та танком обумовлює ворожий огонь,—піхота має йти якомога ближче за танком.

На мал. 1 показано єдиний, оскільки нам відомо, правдивий зніток з танкової атаки під час наступу американської 1 дивізії поблизу Кантінї 28 травня 1918 р. Наступ американ-

ського 29-го піхотного полку підтримав 5-й танковий дивізіон у складі трьох батерій танків Шнайдера. На знятку показано вихід піхоти з шанців на світанку ще до того, як німці відкрили артилерійський огонь. Як ми бачимо, ладнання, показане на знятку, придатне тільки тоді, коли в ворога мало артилерії. Тут же помилковість ладнання з'ясовується тільки нападним поривом американського війська.

Рис. 4-II подає атаку чоти легких танків проти невеликого гнізда—у данному разі, примірно, на один рій у переліску. Атакують три правофлангові танки, а лівофлангова півчота продовжує рухатися вперед.

Якщо ціль трохи більша, до неї підходять з фронту (рис. 5-II), але флангові танки негайно охоплюють ціль. Тут ми бачимо, чому на флангах ставлять кулеметні танки: гармати потрібні за фронтального наступу на шанці, а кулеметам, що з ними обійшли шанці з тилу, знаходять здебільшого тільки живі цілі без закриття.

Рис. 6 II показує наступ на ціль великих розмірів, що в даному разі можна охопити з флангу й оточити.

На рис. 7-II подано флангове закриття піхоти, що нападає з відкритим правим флангом, наприклад, після прориву.

Найважливіші ладнання, що вказують французи, можна, залежно від мети наступу, застосовувати і за маневрової війни.

Ілюстрація танкової тактики 1918 року

Картина бою 8 серпня 1918 року

Англійський опис—витяг з нього ми подаємо далі—тільки яскрава картина танкового бою:

„Уночі з 7 на 8 було вогко й тихо, а трохи не о 4 год ранку долину почав повивати густий туман, що незабаром обгорнув усе. Туман був такий густий, що піхота, яка атакувала, й танки треба було підготувати до руху тільки за компасом, бо навіть в одному ярді нічого не було видно.

Німці, здається, не сподівалися, що імлісту тишу цього осіннього ранку порушать так жахливо... За чверть чотири ще було зовсім тихо. Де-не-де чути було кашель німецького таємника, що його темні шинелі, покриті блискучими краплями роси, неясно проглядали в тумані.

О 4 год. 20 хв. уся маса нашої артилерії раптом відкрила ураганний огонь по фронту на 11 миль (18 км).

Німецькі шанці засипали силою гарматнів; їхні батерії остаточно замовкли.

Перш ніж німці встигли опам'ятатися, танки групами по 10 і 20, виринули з туману...”

Як і в бою під Камбре, наступ почався без довгочасної артилерійської підготовки, після чотирьохвилинного ураганного вогню; 415 танків, з них 96 типу Уїппет, атакували на фронті щось із 15 км. Застосували димову заслону, надвечір наступали вже на 12 км у глибину, чи ло полонених становило 16 000, захоплено 200 гармат. До кінця бою німецькі втрати дійшли 22 000 чоловіка й 400 гармат.

Не менше цікавий опис дії одного танка, що пробрався вглиб ворожого розташування.

„Танк поручника Гулда атакував червону лінію (3 рубіж), що панувала над низом, який слався в напрямі на південь. Внизу танк натрапив на ворога, що зосереджувався для контратаки. Шляхом відступали ворожі валки з великим числом—до 1000 відсталих, а в самому низу збиралось півбатальйону до якого з тилу, через горби, підходила підмога.

Танк увесь час був під густим рушничним та кулеметним огнем з лівого флангу й тилу. Танк відкрив огонь по колонах з своєї 6-фунтової гармати,—влучання були прямі. Батальйон у низу обстріляно кулеметним огнем, що спричинив великий розлад у ворожих рядах.

А тим часом, через довгочасний рух повним ходом, танк так нагрівся й наповнився парами бензини, що команді довелося вийти з нього й прикритись під його днищем. Тоді двох поранено, один знепритомнів, а ще один почав марити. На щастя, своєчасно, перш ніж ворог устиг використати важкий стан танка, присіли два танки „Уїппет“ та невеличка кавалерійська частина, і ворог з низу примушений був відступити через горби“.

Третій день (10 серпня 1918 р.):

„Атаку разом з канадцами довелося відкласти, бо пізно дістали наказ, і вона відбулась уже після світанку без димової заслони.

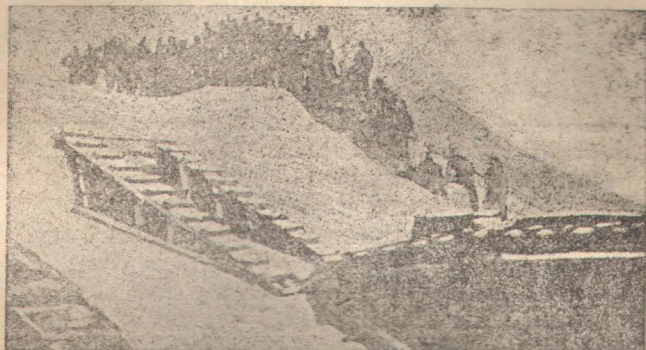
Тим, що наступали, зчинили завзятий опір; з 43 танків не менше як 23 вивели з ладу прямими влучаннями“.

Усі свідчення сходяться на тому, що в полон потрапив один штаб дивізії і багато бригадних та полкових штабів. За неперевереними даними полонили або, принаймні, розігнали штаби не менше, як 75 полків.

Темна операція

Цєю жартівливою назвою „операція-мовчанка“ англійці назвали одну з найцікавіших операцій, що будь-коли накреслювали, яку правда не здійснили, а саме—висад на бельгійському узбережжі під час 3-го бою під Іпром. Досі в широких німецьких колах про неї майже нічого не знають.

„Операція-мовчанка“ мала бути вінцем, так названого, 3-го бою під Іпром, одного з найцікавіших і разом з тим найудаліших боїв світової війни. Цей бій тривав з липня до листопада 1918 р. на болотяній місцевості, що її жакливі умови можна порівняти хіба до умов гірського району на

Мал. 2. Підготовка в тилу до таємної операції—танки з допомогою спеціальних містків тренуються видиратись на стрімкі стінки

фронті Ізонцо. Мета її була — прорватися до бази німецької підводної фльоти.

Висадити десанту гадали поблизу Мідделькерке, невеличкого морського купання між Ньюпортом

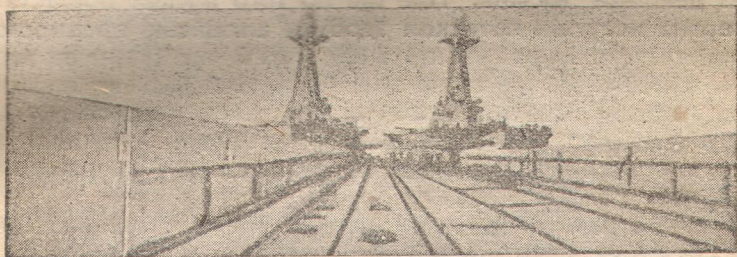
Мал. 3. Понтон з монітором, що на них підвозили танки до берега висаджувати десанту (вид збоку)

Постенде. Це завдання мала виконати одна дивізія, декілька батарей польових гармат та гавбиць, дві саперні роти та 9 танків „Марка IV“. Такий загін був тільки потрібним мінімумом, бо німці обернули все узбережжя, особливо пляж у Мідделькерке, на фортецю з важкими береговими гарматами, кулеметними схованками, підземними казематами та дротними перепонами. Подвійно важко було висаджувати через міцну штучну перепону, розташовану на самому березі моря: це була висока бетонна стінка уздовж узбережжя, що спочатку підіймалась похило, потім під кутом

у 70—80° з виступом. За нею на рівні виступу проходив шлях. Збудована для хвильолому, вона правила за найкращу перепону проти танків.

Щоб перемогти цю могутню перепону придумали таке: до носової частини кожного танка прикріпили міцні дерев'яні сходи (мал. 2), що їх передня частина відповідала профілеві стінки. Підведені танком до стінки, вони щільно прилягали до неї й дозволяли танкові вибиратися на стінку.

На щастя, той самий бельгійський інженер, що будував цю стінку, утік із своїми плянами до Франції, отже були точні дані про будову стінки.

Мал. 4. Понтон з монітором, що на них підвозили танки для десанти (вигляд у довжину понтона)

У тилу фронту, поблизу Мерлімона устаткували зовсім ізольовану дільницю, де відтворили частину стінки. Тут танки, дуже секретно, день-крізь-день вправлялися підходити до стінки, установлювати сходи та видиратись, і, кажуть, що всякий танк видирався на стінку не менше, як 200 разів.

Ще цікавіше було технічне виконання самого висаджування.

Висадитися мали, захопивши гребінь Пашенделе вдосвіта. Дуврська флотилія британської фльоти мала вести зосереджений та заслонний огонь; для десантного війська збудували три величезні понтони завдовжки в 200 м. (мал. 3 і 4), де могли б уміститися в певній послідовності піхота (по одній бригаді), артилерія, сапери й по три танки (танки попереду). По обидва боки кожного понтона мали стати по одному монітору, завдання їх було — довести понтони до берега. Хоч це й здається неймовірним, проте такий плян дійсно був, — дуже характеристично для англійців, що вони, принаймні, технічно здійснили його.

Гадалося широко застосувати димові заслони. Отже, німецький гарнізон уночі загнали б у схованку ураганним

вогнем важких гармат, він був би напівзадушений, засліплений густим димом та хемічними гарматнями.

Потім монітори під покровом темноти та димових заслон підвели б понтони до берега, танки й піхота вилзли б на суходіл під захистом вогню та диму, установили східці й видерлись би по них на стінку, щоб потім прорватися через дротяні перепони.

Потім танками на кодолах тягли б по східцях гармати й вози.

У той час, як танки вправлялись у Мерлімоні, фльота й суходільні частини дуже секретно вправлялись у низах Темзи.

Операції, накресленої на 3 або 4 серпня не виконали головно через те, що гребінь Пашенделе захопили тільки через декілька місяців. Але ще до того німцям пошастило 10 червня могутнім натиском здобути англійські предмостові позиції в гирлі Ізера, на що в нас у свій час звернули мало уваги, але що, як ми тепер знаємо, багато більше важило, ніж думали до бою під Іпром. Навіть, якби пошастило висадити десанту, цей німецький успіх дуже утруднив би об'єднання англійського суходільного фронту з військом, що висадилося.

У всякім разі ця операція була б однією з найцікавіших за всю світову війну.